

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ РОСЛИННОГО СВІТУ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

*Кожний лист дерева стає сторінкою священного писання,
якщо якимось душа навчилася читати
Сааді*

Статтю присвячено вивченню лінгвокультурологічного аспекту дискурсу рослинного світу. Виявлено специфіку збереження рослинної картини світу у французькій ментальності.

Ключові слова: ментальність, національний дискурс, суспільна свідомість.

Морошкина Г.Ф., Новикова Т. И. Вербалізація растительного мира: лингвокультурологический аспект. Стаття посвящена изучению лингвокультурологического аспекта дискурса растительного мира. Вывявлена специфика сохранения растительной картины мира во французской ментальности.

Ключевые слова: ментальность, национальный дискурс, общественное сознание.

Moroshkina G.F., Novikova T.I. The floral world verbalisation: lingvocultural aspect.

This article is dedicated to the study of lingvocultural aspect of discourse in the floral world. The specific characteristics of preserving the floral-map of French mentality were being discovered and studied.

Key words: mentality, national discourse, publics consciousness.

Метою даного дослідження є вивчення лінгвокультурологічного аспекту дискурсу рослинного світу. Висувається гіпотеза про існування особливої образної картини рослинного світу у французькій свідомості.

Номінативні одиниці рослин широко вживаються в текстах різних стилів, особливо в художній літературі. Вони є базою утворення неологізмів, таких художніх засобів як метафора та порівняння. Рослини відіграють вагомий роль в житті суспільства і тому яскраво відображають сприйняття оточуючого світу мовцями. Кожна назва містить приховану інформацію, що на інтуїтивному рівні зрозуміла носіям мови.

Лексичні одиниці, що позначають назви рослин, вивчалися протягом минулого століття, продовжують цікавити сучасних мовознавців і є основою наукових досліджень у різних аспектах. Структурно-семантичний аналіз проведено у дослідженнях Садовникової І.І. («Лексико-семантическая структура названий растений в эвенском языке»), Панасенко Н.І. («Когнитивно-ономасиологическое исследование лексики: Опыт сопоставительного анализа названий лекарственных растений»), Берестневої А. В. («Названия экзотических растений в английском и русском языках: структурно-словообразовательный и номинативно-мотивационный аспекты»). Символіку назв рослин вивчали Бугрій Є. В. («Символика культурных растений тафокомплексов»), Добродум О. В. («Світове Дерево як культурний символ єдності в різноманітті»). Але лексичне поле світу рослин залишається багатим підґрунтям для нових наукових пошуків, що і обумовило вибір теми даного дослідження.

Ще на початку ХІХ століття В.Гумбольдт сформулював наступну думку: «межі мови моєї нації означають межі мого світобачення».

Вважається, що мова покликана відображати реальність. Але не тільки. Вона здатна, інтерпретуючи її, створювати «вторинну реальність». Більшість інформації про світ потрапляє до людини саме через лінгвістичний канал, тому людина живе скоріше у світі концептів, створених нею задля інтелектуальних, духовних, соціальних потреб, ніж серед матеріальних предметів.

Мова – за визначенням Е. Сепіра – це путівник, який набуває все більшого значення як першоджерело у вивченні культури, яка, у свою чергу, складається з ансамблю національних складових елементів. Мова є одним з таких елементів, духовною силою, знаряддям культури, способом вираження ментальності носіїв цієї мови. Завдяки аналізу мовних номінацій ми можемо зробити висновки щодо розширення знань мовців з покоління в покоління, а також щодо їх ставлення до предметів, що описуються. Е. Сепір стверджував, що люди, які говорять різними мовами і належать до різних культур, по-різному сприймають оточуючий світ [Красных 2002, с. 15]. Чим багатше культура нації, її фольклор, література, наука, образотворче мистецтво, історичний досвід, релігія, тим багатше концептосфера народу [Лихачев 1993, с. 5].

Поняття «культура» завжди викликало зацікавленість вчених різних галузей наукових досліджень, але сьогодні, в епоху «етнічного ренесансу» [Карасик 2005, с. 5], воно занурилось у всі сфери наукової гуманітарної думки. Лінгвокультурологічні спостереження доводять, що «культура» і «мова» знаходяться у діалогічних стосунках, тому що суб'єктом мови та культури є індивід. Людина є проникна для культури, більш того – вона пронизана культурою [Степанов 1997, с. 13]. Мова і культура не лише здатні почути одна

одну, але й перехрещуватись, накладатись одна на одну в їх спільній комунікативній діяльності.

Французька ментальність, поєднуючи образ нації з ідеєю культури, включає до ємкого поняття культурної спадщини поруч з духовними цінностями, сукупність матеріальних цінностей, створених людством, серед яких національні парки та заказники. Книга *Sous les arbres à Paris*, яка потрапила до нашої уваги, відкрила для нас особливий чаруючий рослинний світ, який зберігається у яскравій метафорично-символічній формі у свідомості французів.

Ця книга – зібрання описів дерев, що створюють затишок та неповторний колорит французької столиці. Вже сама назва книги символічна. Під покровом дерев у Парижі... Читаючи ці описи, ми відчуваємо себе крихітною частинкою неповторного світу, поринаємо в магічну, п'янку атмосферу, спостерігаємо за життям рослин, знаходячись поряд, беручи участь в цьому житті. Саме описи дерев відображають вторинне сприйняття світу, флори та особливості відбиття різних концептів у свідомості людини. Але подібне відображення дійсності це не лише свідомість окремих членів суспільства – це створення вищої форми свідомості – суспільної свідомості, представлення національного духу [Белянин 2008, с. 22]. Воно відображає весь досвід народу, культурні здобутки нації. Явища суспільної свідомості вивчаються як узагальнений комплекс сприйняття світу кожною окремою людиною і люди, в свою чергу сприймають оточуючий світ через призму усталених норм та звичаїв.

Наприклад, плеяду найколоритніших та найбільш розповсюджених стражів створення магічного затишку столиці очолює араукарія. Це дерево - гість з Чилі, що пізніше емігрував, щоб сьогодні милувати око мешканців Європи та Америки. Воно має дві поширені нейтральні назви: Араукарія (*Araucaria*) та чилійська ялинка (*pin du Chili*). Слово Араукарія походить від назви провінції у Чилі – Арауко. Пізніше ця рослина поширилась у Європі і здобула другу паралельну назву – чилійська ялинка. Оскільки це дерево хвойне, для європейських мовців було зручніше використовувати номінальний зворот, що одночасно вказував і на ознаки рослини (хвойне дерево схоже на ялинку), і на її походження (прийшла з Чилі).

Але разом з тим, ми зустрічаємо ряд метафоричних назв, що висвітлюють особливості сприйняття та відношення мовців до рослини. Наприклад, це дерево називають «розпачем мавп» (*le 'désespoir des singes'*) через гостре листя – голки та негостинні гілки (*ses feuilles piquantes et les branches inhospitalières*).

Також її називають: хвойним деревом зі жадібним листям (*conifère au feuillage coriace*), рослиною, що пережила давні часи (*survivant des temps fossiles*), рослиною-вараном, що вистояла з епохи динозаврів (*le varan végétal rescapé des règnes dinosaures*), дивною твариною (*A Paris il surgit comme une bête curieuse*), а також її порівнюють з гладіатором, одягнутим в панцир (*comme un mirmillon*).

Окрім персоніфікації рослини (*le survivant, le varan*) ми спостерігаємо явище порівняльних метафор, що підкреслюють характерні риси араукарії (*mirmillon*).

Вибір певного образу для створення метафори пов'язаний із суб'єктивним наміром мовця, із його світорозумінням, із системою стереотипних образів, що належать його картині світу. Але у той же час ці метафори є відбиттям світосприйняття народу, нації, до якої належить автор метафори. Наприклад, щоб описати частини дерева, використовуються різні порівняльні та метафоричні звороти: стовбур – зморшкуватий, на якому відсутні нижні гілки (*son tronc ridé, marqué pas la chute des branches basses*), від стрункого стовбура гілки розстеляються під прямим кутом (*depuis son tronc strict s'étalent en ordre des branches à angle droit*), гостроверхе листя, що чинить опір (*ses feuilles persistantes, acérées*), екзотичний силует (*sa silhouette exotique*), темно-зелені голки, майже чорні (*les aiguilles sont verts presque noir*), похмурі гілки прокидаються (*gameaux ténébreux se révèlent*). Окрім епітетів, що підкреслюють властивості листя чи гілок, ми спостерігаємо явище заміни одного поняття іншим, так листя берези порівнюється з сукнею (вітер грається сукнею берези - *le vent soulève la robe du bouleau*).

Арутюнова Н.Д. зазначає, що предикатне значення зазнає впливу метафоризації. Внаслідок цього процесу об'єкти отримують «чужі» ознаки, тобто ознаки, які належать іншому класу об'єктів або стосуються іншого аспекту даного класу [Арутюнова 1990, с. 5-32]. Наприклад, центральна, найкраща частина лісу порівнюється з серцем людини як одним з основних органів (араукарія живе в серці лісів - *Araucaria demeure au chaud des forêts*).

Дана біографія араукарії написана з любов'ю, ніжністю, що підкреслює бережливе ставлення мовців до цієї рослини. Це виражається за допомогою дієслів, що вживаються: Араукарія піднімається (*L'araucaria se lève*), – прийшла з Андів, звідки була витіснена кліматичним хаосом (*venu des Andes où le repoussèrent les chaos climatiques*), араукарія живе в серці лісів (*araucaria demeure au chaud des forêts*), зраджує пошматоване минуле (*trahissent un passé écorché*), проковує апетит ботаністів, що акліматизували її в Європі (*il aiguise l'appétit des botanistes qui l'acclimatèrent en Europe*), їй надали честь заселяти вулиці біля вілл (*on lui offrit aussi de peuplier le 'côté rue' des villas*), дерево, що росте усамітнено, самотійно обирає напрям розташування своїх гілок (*il joue en solitaire de ces verticales et horizontales*), кипарис виявляє опір та протистоїть плину часу (*Cyprés persiste et résiste au passage de siècles*), камелія завойовує

Європу (le camélia conquiert l'Europe), дерево захищає схил від чорної стели дощу (Arbre veille au flanc des stèles noircies de pluie). Але, окрім лексико-семантичного поля метафоричних назв, ми бачимо багатство символічних порівнянь рослин з реаліями життя. Ці символи ґрунтуються на асоціаціях, що виникають у свідомості мовців. У наукових працях вчених лінгвокультурології такі символи називають стереотипами або прецедентними феноменами – висловленнями, вербальною «оболонкою» феномена та інваріантом його сприйняття, сукупність значень-смислів повідомлення. Стереотипи завжди національні, хоча трапляються випадки інтернаціональних асоціативних відповідностей [Красных 2002, с. 191]. Так, в ході дослідження були виокремлені наступні образи-символи рослин:

cypres – кипарис – дерево жалоби та смутку (l'arbre du deuil et du chagrin)

cerisier – вишня – найскромніше створіння (le sujet plus modeste)

camélia – камелія символізує безмежну елегантність, вишукану скромність та бездоганну красу (symbolise élégance éternelle, excellence modeste et beauté parfaite)

houx – гостролист називають стражем сліз (gardien des pleurs) і висаджують на кладовищах (le houx veille partout sur les cimetières) як символ умиротворення, спокою та смутку. Також гостролист використовують як новорічну ялинку та називають імунітетом проти темряви та мороку (une immunité contre les ténèbres), надією світла (un espoir de lumière), мрією про вічність (un rêve d'éternité)

araucaria – араукарія порівнюється з глadiatorом, одягненим у панцир (est cuirassé comme un mirmillon).

bouleau – березі притаманна легкокрила грація дівчини (à la grâce aérienne de jeune fille) і її також порівнюють з царицею снігів (À l'ombre claire du bouleau on sent passer le souffle pur et glacé de la reine des neiges. – У прозорій тіні берези ми відчуваємо чистий і свіжий подих цариці снігів).

Аналізуючи дані приклади, дістаємо висновку, що метафори відображають культуру суспільства шляхом представлення відношення до рослин, їх ототожнення з людиною і сприйняття життєдіяльності рослин, подібної до життя людей. У культурах різних народів рослини – символ живої землі, циклічності природи, живлення, пасивності, достатку. Рослини з прадавніх часів оспівуються митцями. Саме з рослинами пов'язані і буденне і духовне життя людей, їх вірування, застереження. І через використання тих чи інших епітетів чи порівнянь ми можемо дійти висновків про відношення мовців до певного виду представників флори, можемо аналізувати особливості їх світосприймання.

Література

Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры – М., 1990. - С. 5-32 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.philology.ru/linguistics> Белянин В.П. Психолінгвістика – М.:Флинта, 2008. – 232с. Бугрий Е. В. Символика культурних рослин та флоромплексов [Електронний ресурс] Режим доступу до журн.: <http://intkonf.org/> Воркачев С.Г. Концепт счастья: понятийный и образный компоненты // ИАН СЛЯ. Т.60, № 6, 2001:54-57. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. – М.:Прогресс, 1981 – 394с. – с.349. Добродум О.В. Світове Дерево як культурний символ єдності в різноманітті // Універсальні виміри української культури. – Одеса : 2000 р., с. 144 – 147. Карасик В.И., Прохвачева О.Г., Зубкова Я.В., Грабарова С.В. Иная ментальность.- Волгоград: Перемена.-2004.-356 с. Красных В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультурология: Курс лекцій. – М.:ИТДГК «Гнозис», 2002. – 284с. Лухачев Д.С. Концептосфера русского языка. - СПб. : РАН - СЛЯ, 1993, № 1, с. 3-9. Маслова В.А. Лингвокультурология. Уч. пособие.-М.: «Академия»,2001. Степанов Ю. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования.М.,1997. С. 13.) Jérôme Godeau, Stéphanie Hussonnois-Bouhayati Sous les arbres à Paris Minerva, Genève (Suisse) – 2006. – 143 p.

НАЗАРЕНКО М.М.

(Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка)

ПРОБЛЕМИ РЕЛІГІЇ ТА МОРАЛІ В РОМАНАХ А. МЕРДОК

У статті розглядається релігійно-філософська тематика як провідна у творчості англійської письменниці А. Мердок. Предметом дослідження постають романи “Пора ангелів” та “Черниці і солдати”. Вивчається специфіка символічної образності цих художніх творів. Значна увага приділена етико-естетичному компонентові структури романів. Проблематика творів розкривається через зіставлення матеріального та духовного чинників.

Ключові слова: релігія, мораль, образ, символ, моральна філософія, модернізм, постмодернізм.

Назаренко М.М. Проблемы религии и морали в романах А. Мердок. В статье рассматривается религиозно-философская тематика как основная в творчестве английской писательницы А. Мердок. Предметом исследования являются романы “Время ангелов” и “Монахи и солдаты”. Изучается специфика символической образности этих художественных произведений. Значительное внимание уделяется этико-эстетическому компоненту структуры романов. Проблематика произведений раскрывается через сопоставление материального и духовного факторов.

Ключевые слова: религия, мораль, образ, символ, моральная философия, модернизм, постмодернизм.

Nazarenko M.M. The Problems of Religion and Morals in I. Murdoch's Novels. This article deals with the religious and philosophical themes as the most important ones in I. Murdoch's creative work. The research objects are the novels “The Time of the Angels” and “Nuns and Soldiers”. The characteristic of symbolical images of these novels is studied. Considerable attention is paid to ethical and aesthetical components of the novel structure. The novel's problems are revealed by means of the material and spiritual factors correlation.

Key words: religion, moral, image, symbol, moral philosophy, modernism, postmodernism.